

Izvorni članak UDK 316.42.063.3

1:316.774 M. McLuhan

Primljeno 9. 12. 2008.

Sead Alić

Petrovogorska 16a, HR-10000 Zagreb
sead.alic@phenomedia.org

Globalno selo

Sažetak

Da je svijet postao globalnim selom danas čujemo gotovo svakodnevno, na bilo kojoj geografskoj širini. McLuhanova metafora gotovo da je na mitski zoran način oslikala procese koji se zbivaju u suvremenom nam svijetu i kao takva postala je općepoznatom i općeprihvaćenom. Ovaj rad istražuje na koje je načine »globalno selo« najavilo globalizaciju.

Marshall McLuhan je inače, već od djela Mechanical Bride počeo prepoznavati i najavljivati trendove koji će kasnije uistinu postati globalnima: od poruka oglasne industrije, promjene recepcije medija koji nam donose poruke, do promjena naših uloga u svijetu...

Cilj ovog rada je istražiti i prezentirati dosege McLuhanove »najave« globalizacije, posebno u djelu Global Willage, djelu u kojemu je McLuhan (zajedno s Bruceom R. Powersom) otkriće trendova pokušao staviti u okvire »četverostupanjske zakonitosti«. Rad želi pojam globalizacije motriti u svjetlu McLuhanovih istraživanja odnosa vizualnog i audijskog, u kontekstu analize utjecaja vizualnih tehnologija na čovjeka, te promisliti neke McLuhanove teze o robotizmu.

Ključne riječi

globalno selo, globalizacija, vizualno, audijsko, filozofija medija, Marshall McLuhan

Znaci pisma na putu do Globalnog sela

George Bernard Shaw je svojim čitateljima skrenuo pozornost na činjenicu da nerijetko rječnik kojega koristi neka društvena grupa (odvjetnici, liječnici, znanstvenici...) ima funkciju distanciranja od »običnih« ljudi.¹ Jezik, čija je osnovna funkcija razumijevanje među ljudima, odjednom, dakle, postaje sredstvom nerazumijevanja. Temeljni je to, također, princip birokracije, koja je uvijek tu onemogućiti upravo ono što bi trebala omogućiti. No nešto od tog paradoksa sadržano je i u svakom posredovanju medija: priroda predstavljanoga mora se prilagoditi zakonitostima prijenosnika. Svaki medij prenosi poruku, ali, kako bi inzistirao McLuhan, i sam medij je važnija, pa čak i presudna poruka.

Filozofijski je pojam započeo proces kojega danas dovršavaju suvremene tehnologije i vlasnici tih tehnologija – globalne multinacionalne korporacije. Ulazeći u područje mita – riječ i pojam postali su medijem promjena, prenositeljima koji donose dio svoje vlastite prirode...

Riječ i pojam preuzeli su u sebe sadržaj mitskog vjerovanja, onako kako je pismo omogućilo, Debrayevim riječima rečeno – »prenosivost Boga«.

1

Postman, Neil, »Informing ourselves to death«, Dostupno na: http://w2.eff.org/Net_cul-

[ture/Criticisms/informing_ourselves_to_death.paper.](http://w2.eff.org/Net_cul-)

Na svom putu do pojma, riječ se upotpunjavala značenjima – kao što je i pojam »napredovao« na svom putu do svojih krajnjih granica – zidina utvrde filozofijskog sistema – (iza kojih ga je čekala »provjera« ozbiljenja).

Uspostavljanjem pravila mišljenja, razumijevanja, istinitosti – riječ i pojam uspostavljali su ono opće koje treba vrijediti za cjelokupnu ljudsku civilizaciju, osigurati uzdizanje iznad partikularnosti doživljaja, osjetila i svakog pojedinačnog iskustva. Na djelu je bilo prvo katalogiziranje ljudskih duševnih potencijala...

Samooblikujući se kao svojevrsni kriterij procjene same zbilje, pojam je gradio sustave simbola koji su magijsku dimenziju mitskih osjećaja prenijeli u vlastitu (racionalnu) namjeru otkrivanja unutarnje logike svijeta. Riječi, pojmovi, logika, uspostavljali su se kroz povijest kao jezička, misaona struktura cjelokupnog bivstvovanja. Jesu li otkrivali svijet ili sebe otkrivali svijetu?²

Pojmovne sisteme tehnologija tiska nadomješta sustavom romanesknih priča. Romani XX. stoljeća donijeli su svojevrsno iskustvo ispunjenja hegelijanskih pojmova, koordiniranje sa suvremenim znanostima, kreativno prožimanje sa sviješću o novim tehnologijama. I Neil Postman u djelu *Technopoly. The Surrender of Culture to Technology* svjedoči da su mnoga znanja istraživača društvenih odnosa zapravo preuzeta od romanopisaca.³

Iznad istina filozofije, religije i umjetnosti, u vrijeme informatičke revolucije, nadnose se oblaci tehnologija prijenosa informacija, utjecaja raznih tehnika na mišljenje, oblikovanje kulture i civilizacije. U pitanju je i pitanje Istine. Filozofija koja je svoje vrijeme željela »obuhvatiti mislima« danas mora misliti i o trendovima koji svijet »obuhvaćaju« globalno i to bez »dopuštenja« filozofije.

U jednom od svojih televizijskih nastupa McLuhan je rekao:

»Tisak je bio veliki napredak u odnosu na staro alfabetsko pisanje. No tisak nije samo tehnologija pokretnih slova i prvo mehaniziranje ručnoga rada. To je imalo zastrašujuće implikacije koje je kroz automatizaciju utjecalo na nas zahvaljujući reorganiziranju rada. Tisak je pokrenuo organiziranje rada prema specijaliziranju. Umjesto da čovjek bude upućenim u sve aspekte svoje vještine, on je učio samo jednu operaciju posla razbijenog na dijelove.«⁴

Figura i pozadina nemetaforičkog mišljenja

Mišljenje, koje stavlja u odnos filozofiju i globalizaciju, propituje istovremeno i sinkronijski i dijakronijski: utjecaje suvremenih globalnih procesa na mišljenje, ali istovremeno i obratno – udio mišljenja kao takvog, pojma i sustava prijenosa misli kroz povijest, odnosno, utjecaj tih misli i tog sustava na uspostavljanje procesa koji se danas odredio pojmom globalizacije.

Zapadni su modeli znanstvenog komuniciranja, pisao je McLuhan, linearni; uvijek se odnose na slijed, niz i logični su odraz srednjovjekovnog naglašavanja grčke zamisli uzroka. U temeljima je rečenica koja je iz cjelokupnosti danoga, apstrahirala misao iskazivanu sustavom fonema, bilježenim ili govorenim prema pravilima gramatike.

Pismo je bila nova tehnologija, a svaka nova tehnologija, smatrao je McLuhan, podcrtava neko od ljudskih osjetila. Druga osjetila bivaju zasjenjena ili zastarjela ili pretvarana u art formu.⁵ Pismo će tako omogućiti bolje upravljanje, baze podataka, dakle, memoriranje, a otvorit će i prostore za razmišljanja o linijskom oblikovanju rezultata ljudskih znanja.

Proces razvijanja vlastitih sposobnosti uzajamnim razvijanjem svijesti i ekstenzije – od kosti do ratnog broda – zadobio je tako tendenciju obogotvorenja rezultata. Čovjek je ušao u proces postajanja kreaturom svog vlastitog izuma/stroja.

Gramatički oblikovana rečenica pokušava zahvatiti cjelinu mišljenog fenomena, ali u osnovi pravolinijski samo zasijeca jednu njegovu dimenziju. McLuhan to uspoređuje s odnosom figure i pozadina na kojoj se ta figura prikazuje percepciji.

Pokušavajući se uvijek približiti određenom konkretnom predmetu istraživanja, moderna znanstvena teorija apstrahira figuru od pozadine.⁶ Predmet promatranja izuzima iz sredine u kojoj se nalazi. Zasijecajući međutim oko predmeta i odvajajući ga od pozadine, znanstvena metoda se nerijetko osuđuje na oblikovanje umjetno stvorenog izoliranja promatranog fenomena od sredine u kojoj se on inače nalazi. Rečenica koja slijedi ovaj pristup u pravilu je isprazna, formalno čista, uredna, visokoparna (mandarinska), ali bez suvišnih (neophodnih) konotacija.

Odgovarajući na Millerovu opservaciju kako je McLuhan kao ekspert za komunikaciju otvorio mnoga vrata, uključujući i vrata kaosa, McLuhan je pojasnio da je njegov pristup pokušaj višedimenzionalnog odgovora na probleme i da po svom obliku više podsjeća na – umjetničku formu.⁷ Njegova proza naprosto ima više razina i zbog toga je neprihvatljiva mišljenju koje je došlo s gutenbergovskom pobjedom vizualno posloženih redova slova nad slobodnom asocijacijom oralnih vremena.

Svaka se kultura, smatra McLuhan, kao i svaka situacija unutar sklopa kulture, može promatrati u odnosu *figure* i *pozadine*. Mi smo često u situaciji vidjeti tek prednji plan. Ono što je u pozadini, što je priprema, dakle »background«, to nam usred usredotočenosti na figuru ne dolazi na površinu. (Na sličan je način Benjamin povlačio paralelu između rituala građanskog objeda

2

Svjetlo na taj problem baca i Cassirer u knjizi *Uz Einsteinovu teoriju relativnost*, navodeći i interpretirajući Einsteina: »'Za fizičara pojam postoji samo onda', tako na jednom mjestu kaže Einstein, kratko i znakovito 'ako je dana mogućnost da se u konkretnom slučaju utvrdi pogađa li taj pojam ili ne pogađa'(...) Filozof mora taj fizičarev zahtjev za konkretnom određenošću pojmova bezuvjetno prihvatiti, ali će dakako, s druge strane, uvijek iznova upućivati na to da su upravo zadnje idealne određenosti te bez kojih ništa konkretno ne može biti mišljeno, niti pak razumljivo.« Cassirer, Ernst *Uz Einsteinovu teoriju relativnosti*, Demetra, Zagreb 1998., str. 85–86.

3

Postman, Neil, *Technopoly. The Surrender of Culture to Technology*, Vintage Books, a Division of Random House, New York 1993., str. 156.

4

McLuhan Marshall, *Take Thirty*, CBC Television, 1965. Citirano prema: *On McLuhan, Forward Through the Rearview Mirror* (Edited by Paul Benedetti and Nancy DeHart, Prentice-Hall Canada Inc, 1997., str. 113).

5

McLuhan, Marshall i Powers, R. Bruce, *The Global Village. Transformations in World Life and Media in the 21st Century*, Oxford University Press, New York – Oxford 1989., vidjeti: Predgovor, str. VIII.

6

Termine 'figura' i 'pozadina' McLuhan je preuzeo od danskog kritičara umjetnosti Edgara Rubina. Ove je termine Rubin počeo koristiti početkom 20 stoljeća u razgovorima o parametrima vizualne percepcije. McLuhan je ovu podjelu pokušao prenijeti na percepciju kao takvu, a samim tim i na uvidanje ili dokazivanje različitosti oblikovanja ljudske svijesti. Vidjeti M. McLuhan i B. R. Powers, *The Global Village. Transformations in World Life and Media in the 21st Century*, str. 5.

7

McLuhan, Marshall: *Hot & Cool* (Edited by Gerald Emanuel Stearn), Signet Book, New American Library, New York 1969., str. 285.

i pretkuhinje u kojoj je za vrijeme pripreme hrane za uljudenu ceremoniju sve liptalo od krvi. Pozadina se dakle ne vidi. Pred nama je ceremonija.)

McLuhan u Van Goghovim slikama pronalazi takve figure koje istovremeno izranjaju iz pozadine, ali kao da se također i vraćaju u nju. Razmišljanje je to koje se približava Gombrichovoj sinesteziji (*synesthesie*) kao međuigri *inputa* i *outputa* različitih ljudskih osjetila

O čemu je ovdje riječ?

U osnovi riječ je o uzdizanju metaforičkog mišljenja (predstavljanja svijeta) kao onoga koji istovremeno može govoriti o određenom subjektu, ali i predstavljati sredinu u kojoj je on, odnosno, iz koje se izdvaja. Metafora postaje misao koja ne slijedi pucanj silogizma, jurišajući bezglavo u smjeru u kojem ga šalje prva premisa. Metafora sabire u sebi ono usputno vrijedno za razumijevanje konteksta, ono pozadinsko važno za razumijevanje ishodišta.

Riječ je o prvom važnom skidanju kape pred vizualnim mišljenjem, koje će postmoderna često koristiti i razvijati. Ako se uzme u obzir i odustajanje od linearnosti, McLuhanovo inzistiranje na tekstu, njegova citatnost, stalno upućivanje na povezivanje umjetničkih praksi, te mišljenje da je u temeljima i prakse »businessa« i umjetnosti jedna te ista stvaralačka snaga – McLuhana bismo s pravom morali smatrati navjestiteljem postmoderne. U jednom drugom smislu sva je postmoderna zapravo slutnja nerazumljenog i nečitanog, zaboravljenog – McLuhana.

Zagledani u figure koje nam donose nove tehnologije često ne primjećujemo nove kulturne pozadine. Hipnotizirani likovima ne uspijevamo zahvatiti cjelinu onoga što nam se daje. Prikraćeni smo za potpuni doživljaj jer smo naviknuti apstrahirati likove od pozadina. McLuhanovo zagovaranje metafore, kao sredstva koje omogućuje istovremeno viđenje/predstavljanje i figure i pozadine, tek danas zadobiva svoje poklonike (koji često i ne znaju da je upravo McLuhan inauguirao diskurs kojim se napušta jezička tekovina moderne i progres).⁸

Pokušaji fenomenologije, kako McLuhan kaže – od Hegela do Heideggera, ovdje se intepretiraju poput »plesa u lancima«. Problemi koji se mogu riješiti, vidjeti, doživjeti... desnom hemisferom – pokušavali su se riješiti tehnikom lijeve hemisfere mozga. U tročlanu dijalektiku McLuhan uvodi i četvrti član. Dodavanjem četvrtog člana, smatra McLuhan, struktura postaje rezonantna i metaforična.

Slikovitost naboja elektriciteta kao da se pronosi McLuhanovom mišlju i njegovim odrednicama. Poznatoj tročlanoj dijalektici on dodaje četvrti član, kojega povezuje upravo s metaforičkom dimenzijom. Njegovi, sada dakle već tetradni, zakoni medija govore o četiri razine opstojnosti svake egzistencije. To su:

1. napredak;
2. nazadovanje;
3. rehabilitacija/ponovno oživljavanje;
4. zastarijevanje.

Pojednostavljeno rečeno: kočije su veliki napredak jer su omogućile brži i lakši prijevoz putnika od putovanja na konjima. Pojavom automobila (kočija bez konja) kočije nazaduju, odnosno sele se u prostore koje još nije osvojio automobil. Rehabilitaciju doživljavaju podešavanjem za turističke svrhe, da bi u nekoj sljedećoj fazi potpuno zastarjele.⁹

Imajući na umu sve četiri ove razine, postizemo potpuniju svjesnost, koja dakle uključuje i prošlost i sadašnjost, i figuru i pozadinu. Onako, kako pri-

je renesansnog otkrića perspektive nismo promatrali predmete u perspektivi (dakle, tehnika perspektive nas je naučila takvom načinu gledanja) nova tehnika četverorazinskog propitivanja fenomena omogućuje nam prisnost i prisutnost. Ne moramo, dakle, više ovisiti o jednolinijskim sustavima izbacivanja tek dijela značenja (lika) na površinu...

Povezujući to s razumijevanjem uloge figure i pozadine, McLuhan skreće pozornost na naš doživljaj trenutka u kojemu su astronauti prvi put stali na Mjesec, te okrenuli kamere prema Zemlji. Mi, na Zemlji, smatra McLuhan, bili smo u tom trenutku i figura i pozadina. Tu funkciju, istovremenog otkrivanja figure i pozadine, McLuhan pridaje svojoj tetradi:

»Tetradu poput metafore obavlja funkciju kamere Apola 8; otkriva istovremeno figuru (Mjesec) i pozadinu (Zemlju).«¹⁰

U tom se trenutku javlja »rezonantni interval«, koji određuje relaciju između figure i pozadine te strukture konfiguracije i pozadine. Istinska se reakcija, naime, nije događala niti na Mjesecu niti na Zemlji. Negdje između. Pogled s Mjeseca, pogled je kulture na kulturu, civilizacije na civilizaciju; susret je to naših vlastitih načina gledanja, naših razumijevanja bitnog, naših isticanja nečega u prednji plan, susret vizualnog i akustičnog prostora. Rezonantni interval otkriva granicu, jer je ona prijeđena.

Misliti bilo koji aspekt kulture danas, pa i promišljati mogućnosti filozofijskog mišljenja danas, znači misliti u kontekstu suvremene *prvobitne akumulacije medijskog prostora*; u kontekstu prvih pobuna zbog izrabljivanja energije (života) suvremenih proletera (gledatelja, potrošača programa). Misliti danas, ne znači slagati zaključke jednolinijskog trasiranja staza kroz džunglu informacija. Danas je mišljenje prvenstveno ogledanje u mnoštvu zrcala koja, svako na svoj način, sukladno svom kategorijalnom aparatu i pristupu, odslikava dio drugobivstva.

Samoskrivljena nezrelost danas je pitanje (ne)svjesnosti svekolikog posredovanja. Glad za informacijama stvorila je društva za koja vrijede Postmanova pitanja: Je li do rata u Iraku došlo zbog nepostojanja informacija? Je li za glad u Etiopiji krivo nepoznavanje situacije? Jesu li rasizam, kriminal ili obiteljske

8

»Jezik, umjesto da daje informacije u linearnom slijedu i na temelju logičkih načela, ovisi o metafori, o kretanju misli s jedne razine na drugu. Riječ je o procesu za koji je važan mentalni imaginarij.« Tako primjerice piše Keith Moxey u tekstu »Vizualni studiji i ikonički obrat«, *Tvrđa* 1–2 (2008). Time se u osnovi ponavljaju argumenti kanadskog teoretičara.

9

U tekstu *Estetika 20. stoljeća*, Mario Perniola taj fenomen tumači na sljedeći način: »U zadnjoj knjizi *Laws of Media* McLuhan razastire veoma zanimljiv pogled na spomenutu dinamiku, dinamiku koja se odvija u četiri faze: prva je među njima rast koji se razvija i koji jača određen segment u sferi jednog od osjetila; druga je zastarjelost, kad se taj segment ukine i tako izgubi svoju moć; treća je ponovno uvođenje, kada nakon dugog vreme-

na nešto zastarjelo ponovno uđe u uporabu; četvrta i zadnja faza je preokret koji stvara novi raspored, s jedne strane sličan, a s druge suprotan ishodišnom stanju. Tom tetradom McLuhan tumači bezbroj pojava suvremenog života. Sa stajališta je estetike forme taj nauk značajan poglavito po tomu što iznovice naglašuje povezanost forme i transcendencije: forme ne čuče zatvorene u sebe, nego ih neprestano goni gibanje koje ih transcendiraju. Jedna od McLuhanovih zasluga je i ta da je pokazao da to gibanje nije jednosmjerno, nego da se odvija u beskonačno raznolikim konfiguracijama.« Citirano prema: *Časopis Odjek*, jesen–zima, Sarajevo 2006., str. 20.

10

M. McLuhan i B. R. Powers, *The Global Village. Transformations in World Life and Media in the 21st Century*, str. 4.

nesreće proizvod nedostatka vijesti? Je li svega toga nestalo u današnjem svijetu prepunom informacija?¹¹

Benjamin nas je upozoravao, kako je svaki dokument kulture istovremeno i dokument barbarstva. Čini se, da upozorenje nismo shvatili: danas je na djelu barbarstvo koje nazivaju kulturom.¹²

U filmu *Prisluškivanje* Gene Hackman je slikovito pojasnio razliku između amatera i profesionalca. Amater, rekao je Hackman, razmišlja, razmišlja, razmišlja pa ubije. Profesionalac ubije, pa razmišlja. Suvremeni je znanstvenik danas u ulozi profesionalca koji izvršava naloženo, miran, jer je uvjeren da sve može znanstveno (verbalno) opravdati, da se može pozvati na slobodu, autonomiju, integritet...

Pravo slobode slušanja novih medija prethodilo je svim ostalim raspravama o slobodi medija. Boreći se za mogućnost slušanja (slobodu za slušanje) – propaganda je izvojevala pobjedu nad medijski nepokorenim, nepokrivenim, nemreženim društvima.¹³

Dio je to globalnog procesa, koji do danas nije do kraja osviješten niti analiziran.

Riječ je o procesu koji je započeo medijskim obratom, uzdizanjem posrednika na pijedestal; medijskim obratom kao paradigmom svih promjena.

U tom kontekstu i *Linguistic turn* i *Iconic turn* treba razumjeti kao dio većeg i sveobuhvatnijeg, medijskog obrata – *Media turn-a*.

Teza ovog teksta je: Budući da je globalizam moguć samo razvitkom medija, brzim sredstvima komuniciranja/poslovanja, dakle, samo na temelju razvitka medija – mišljenje koje želi obuhvatiti svoje vrijeme prvenstveno ima zadatak misliti medije posredovanja.

Otuda je potreban pomak od *Media Studies* do *Philosophy of Media*.

Prelazak s usmene na kulturu medija pisma, rezultirao je pokušajem pronalazjenja veze između ustrojstva svijeta i – gramatičkih pravila. Određeni gramatikom, pokušavali smo u svijetu kao rečenici pronaći svezvremenske i nadnaravne – Subjekte i Objekte.

Dijalektika nam je u početku bila govorna vještina, a onda metoda i pravilo povijesnih mijena.

Ono što pripada pismu i govoru, pokušali smo aplicirati na sveukupnost dana, povijesti, univerzuma...

Globalna poznatost jednog *branda* svjedoči o minulom radu mreža koje su se, boreći se za slobodu medija, izborile i za ekstraprofit u obliku neoliberalnog poentilizma.

Nakon ekstenzija kojima smo ubrzali svoj hod, pojačali vid, osnažili mišice, nadomjestili krila i škrge – dobili smo, smatra McLuhan, i ekstenziju (produžetak/protezu) koja naš živčani sistem iznosi izvan nas samih. Poput nekih mekušaca koji i svoju iznutricu izbace prema uhvaćenoj žrtvi, i mi smo mrežu živaca i mrežu neurona počeli izgrađivati od tvrdog materijala i izvan nas.¹⁴

U doba elektriciteta (i elektronike) u stalnom smo i globalnom zagrljaju glasa i slike i taj je globalni zagrljaj pretpostavka za globalizam kao takav.

McLuhan je najavio proces spoznavanja u kojega je uključena cijela zajednica ljudi na planetu: Nove tehnologije bude u nama reakcionarnost i konzervativnost. Stare mitove rušimo i preobražavamo ih u predmete proučavanja istovremeno ih više ne shvaćajući u njihovoj biti ili punini značenja.

Oni »društveno najsvjesniji« postaju konzervativni i reakcionarni, jer ih takvima čini sadašnja tehnologija, nemogućnost opstanka mita uz suvremenu tehniku (staro pitanje mladoga Marxa) nalazi svoj odgovor u razumijevanju

povezanosti svijesti, doživljaja, mišljenja pa i filozofije s ekstenzijama, medijima, odnosno tehnikom.

Budućnost produžetka svijesti nije u verbalizaciji, nego na tragu onoga što otvara pojavljivanje izuma elektriciteta i elektronike. Ulazimo u novu fazu kolektivne svijesti koja donekle sličí onoj pretpotopnoj, predbabilonskoj.

U globalnom zagrljaju elektronike, McLuhan vidi stazu koja umjesto prevođenju s jezika na jezik – vodi premošćivanju jezika. Jezik devalvira do faze u razvoju svijesti čovjeka, faze koja je smještena između mitske i elektroničke kolektivne svijesti.

Globalno umreženi čovjek

Globalno je selo za McLuhana nova razina ponovnog spajanja u organsku cjelinu onih dijelova civilizacije koje je mehaničko doba razdvajalo, te koji su bili određeni odnosom centar-periferija.

Elektroničko doba poništava odnos centra i periferije temeljnog za posljednje dvije tisuće godina. Sve postaje moguće na bilo kojem mjestu na našem planetu. Osjećamo, čujemo i vidimo gdje god se na planetu dogodi značajan čin (duhovni, intelektualni, razorni ili konstruktivni).

Pismenost i mehanizacija razvila je u čovjeku agresivnost, želju za pravolinjskim putovanjem prema cilju, učinkovitosti... A sustav globalnih informacija danas im pomaže da to postane globalni trend.

Vrlo pojednostavljeno rečeno: Vodimo, i dok to ne osvijestimo, vodit ćemo ratove uzrokovane redukcijama smisla koju proizvodi tehnologija tiska; uništavat ćemo se poradi ostvarenja jednodimenzionalnih ciljeva isprogramiranih pravocrtnim rečenicama silogističkih zaključivanja; vodit ćemo neke stare ratove unatoč činjenici da smo se počeli mijenjati...

Nova električna tehnika omogućuje da utjecaji koji se vrše na čovjeka budu na globalnoj razini. Ta mogućnost globalnog utjecaja na čovjeka, prvi se put u povijesti čovječanstva pojavila s elektrikom, odnosno elektronikom.

U korijenu svakog razmišljanja o globalizmu misao je o mogućnosti globalnog utjecaja na čovjeka. Pismenost i putovi bili su pretpostavke, ali nisu čovjeka vinuli u svemir; nisu postavili satelite oko zemlje i nisu u dom svakog čovjeka postavili kontrolni monitor u obliku televizora ili kompjutera.

11

Postman, Neil, »Informing ourselves to death«, Dostupno na: http://w2.eff.org/Net_culture/Criticisms/informing_ourselves_to_death_paper.

12

O pojmovima demokracije i kulture danas se može govoriti samo ako se uzme u propitivanje njihova medijska dimenzija. U protivnom govorit ćemo o nečemu što je ostalo u naslagama prošlosti. 'Mediokultura' i 'Mediodemokracija', pojmovi su koje je nametnulo doba globalne premreženosti globalnoga sela.

13

Berlinski zid nije bio visok do neba. Sateliti su »preko njega« ubacivali u zemlje iza čelične zavjese ženska tijela bez zavjesa, goli seks koji nema veze sa slobodom, ali je nazivan slobodnim, te slike bogatstva Zapada ne po-

jašnjavajući da je riječ samo o ljepšem i bogatijem licu Zapada koje naravno ima i svoje naličje. Kad je zid srušen, sve je ostalo manje-više isto. Bogatstvo je ostalo gdje je i bilo. *Glamour* se vrtio gdje se i prije vrtio, samo su gledatelji bili slobodniji slušati i gledati medije. Pokazali su nam lice Zapada, a donijeli naličje. Posrećilo se samo onima koji su i prije bili jednaki od nas jer su pripadali strukturama vlasti ili obavještajnih službi. Više o tome u autorovoj doktorskoj radnji: *Filozofija i književnost, od zavođenja do manipuliranja medijem/medijima*.

14

U činjenici da znanstvenici već povezuju neurone štakora s upravljačkim mehanizmom malog robotskog vozila, nalazi se potvrda povezanosti jedne i druge mreže, njihovog međuutjecaja i ovisnosti.

Visokopismena društva imaju svoje »točke gledišta« karakteristične za civilizaciju pisma i renesansnu slikovnu perspektivu. Elektronički prostor informacija, smatra McLuhan, rastače tu točku gledišta u svim oblicima njenog pojavljivanja: mišljenje postaje cirkularno i policentrično; slikarska se perspektiva rastače prema načinima gledanja koje sve strane prikazivanoga predmeta prikazuje istovremeno (kubizam).

Društveni se problemi više ne nameću linijski, jedan po jedan; društva su danas zatrpana tučom istovremeno padajućih aktualnih zahtjeva koji traže trenutna rješenja...

Ne mijenja se, smatra McLuhan, samo mišljenje. Isti proces pogađa i ljudske osjećaje. Živjeli smo kao ljudi u dobima kada se osjećaj koji se pojavio u nama mogao razviti u priču... Danas imamo virove, košmare, miješane osjećaje koji gotovo nikada ne dolaze pojedinačno...

Globalne informacije brzom smjenom različitih točaka gledišta uspostavljaju novu galaktiku doživljaja i mišljenja u kojoj su točke gledišta samo (smiješni) podsjetnici na pravolinijsku rečenicu, nestajuću točku nedogleda u perspektivi ili mit o zmajevim zubima.

Vremenska perspektiva omogućuje nam lakše sagledavanje biti starih ekstenzija. Relativno jednostavno u utvrdama grada prepoznajemo kolektivni produžetak utvrde naše kože, a u odjeći produžetak kože pojedinca. U teleskopu jednostavno prepoznajemo produžetak ekstenziju oka, jednako kao što znamo da je lutka trbuhozborca zapravo produžetak njegova tijela i njegova glasa. No nije tako (još uvijek) jednostavno u električnoj mreži prepoznati produžetke ljudskog živčanog sustava.

Vrijeme oklopa i štitora, smatrao je nadobudno McLuhan – prolazi i neumitno nestaje u prošlosti. Poput predpismenog čovjeka koji je skupljao hranu i stoga na neki način bio otvoren prema sredini u kojoj je živio u suglasju – i današnji čovjek prikuplja i obrađuje, ali informacije. Ova je globalna pojava globalna odrednica svijeta koji ništa više ne može biti nego – globalno selo.

Električna mreža uspostavlja (otvara) čovjeku nove mogućnosti (oblike) obrasce doživljavanja. Globalna je mreža indikativno slična našem živčanom sistemu. Ona omogućuje brzo kolanje impulsa, iz i kroz različita područja organizma zemaljske kugle. No, osim što globalne mreže elektriciteta i elektronike simuliraju živčani sistem, oni na njega i utječu. Granice tog globalnog utjecaja još nisu istražene.

Danas surfanjem zaranjamo u veliku razmjenu misli i doživljaja. Godine uspredbi mišljenja i doživljaja nekog fenomena, danas nam je dostupno gotovo u trenutku i na dlanu.

Prestaje ekskluzivnost pripadanja posebnoj grupi/hijerarhiji, znanja/poznavatelja pa i znanstvenika. Znanje postaje mjerljivo, usporedivo, razmjenjivo, ali i po-robljivo; planetarno dostupno, ali nerijetko i instrumentalizirano za ciljeve umnažanja i preprodaje besmisla.

Autoriteti se ruše, pojmovni sustavi sve više nas podsjećaju na gramatička vremena našeg mišljenja... Doživljavamo, gotovo istovremeno na globalnoj razini.

Bioetička dimenzija McLuhanovog utopijskog koncepta

Mjesto pojma *globalizacija* najavila je, dakle McLuhanova sintagma *Globalno selo!*

Je li u tom pojmu naviješteno samo ono što je postalo stereotipom ili ovaj pojam podrazumijeva dublje dimenzije razumijevanja odnosa čovjeka spram njegova svijeta?

Globalno selo danas je postala krilatica kojom se sugerira umreženost medijima, povezanost i međuovisnost svih dijelova svijeta, svih politika i načela opstanka. Činjenica je: Nema globalnih procesa bez globalnog umrežavanja i to one vrste umrežavanja koje omogućuje trenutnu reakciju, svepućenost u procese i zbivanja. Gdje god da se nađemo, ovdje i sada, moramo biti u mogućnosti istovremeno biti i centar i periferija, i sveprisutni i odsutni.

Kada je govorio da je medij poruka, McLuhan je znao: Poruke su često proizvod odnosa, utjecaj novih tehnika, a mediji su ti koji donose bitne, pa i globalne promjene.

U tom kontekstu Globalno selo je bila najava moguće budućnosti čovječanstva, odnosno budućnosti koju je najavila snaga električko-elektroničkog produžetka ljudske energije.

Svijet će postati Globalno selo, ne samo zato što ćemo o svima znati sve, i to manje-više odmah. No, to je površina. Osnovni razlog nije niti to što će prijenos tehnike u zemlje trećega svijeta (radi sve veće ekstradobiti) rezultirati njihovim posebno značajnim napretkom.

Dublji razlog će nam se otkriti u McLuhanovim razumijevanjem civilizacije i odnosa civilizacije spram plemenskog svijeta. Civilizirano društvo je, naime, društvo pisma, vizualnog doživljavanja prostora, euklidske geometrije; društvo slijeda, sekvencije, linearnog mišljenja, logike; promatranja u odnosima središta i periferije...

Civilizirano društvo je društvo koje je, prema McLuhanu, naglašeno razvijalo lijevu hemisferu mozga. Gledano zemljopisno, može se poistovjetiti s onim što nazivamo Zapadom. Postat ćemo, dakle, globalno selo jer smo nakon 2500 godina osvijestili kako smo zapostavili djelatnosti koje aktivno uključuju desnu stranu mozga.

Svaka ekstenzija ostavlja trag na našem tijelu. Kuglanje će osnažiti mišiće noge, veslo ruku, itd. Često je riječ o promjenama na više organa. McLuhan je smatrao da je pismo i, posebno, tehnika tiska ostavila civilizacijske promjene na ljudskom mozgu. Današnja, suvremena proučavanja mozga dijelom potvrđuju točnost ovog zaključka.

U odnosu Istoka i Zapada, otčitavamo iz McLuhana, nema pobjednika. Odnosno, svaka je pobjeda privremena.

Postat ćemo Globalno selo jer se oslobađamo za policentričan doživljaj, auditivno i taktilno prihvaćanje svijeta, simultanost i sinkronicitet. Oslobađamo se linearnosti Gutenberga, radnih vrpca, hijerarhija i nomenklatura... Polako, ali sigurno.

Prvi planetarni pokazatelj okrenutosti prema globalnom selu bila su, sugerira McLuhan – djeca cvijeća hipi pokreta: generacija koja se pojavila četvrt stoljeća nakon objavljivanja McLuhanove knjige bestseler *Razumijevanje medija*. McLuhanova je knjiga sugerirala kako će nas elektricitet početi oslobađati od linearnog pristupa mehaničkog doba. Nova je generacija mladih inzistirala na 'novoj osjetilnosti'.

Globalno smo umreženi, čujemo i vidimo. Ponekad, istina, poput meduza idemo naprijed, a gledamo natrag. Gledamo u retrovizor. Živeći u prošlosti smanjujemo bol koju nam donose zahtjevi novih tehnika. Tako ćemo, primjerice, prezentacijske programe na laptopima, ponekad koristiti samo kao šalabahtere, koji su toliko veliki da više nisu sumnjivi. Umjesto da koristimo multimediju kao oslobađajuću tehničku potporu polidimenzionalnim uvidima – mi kompjutore koristimo kao pisaaće strojeve 19. stoljeća.

Svaka nova tehnika razvija novi oblik hipnotičke ovisnosti. Svaka nova tehnologija zahtijeva novi rat. Je li rješenje u ulasku u Globalno selo u kojemu,

oslobođeni linearnog pristupa, postajemo svjesni hipnotizma i determiniranosti našeg mišljenja.

Nove tehnike iznose izvan nas naš živčani sistem. Na svaku novu tehnologiju ljudsko tijelo reagira bolnom prilagodbom. Benjamin i McLuhan se slažu da umjetnost umanjuje šok novih tehnologija. Pomalo straši zaključak da umjetnost imamo jer smo još uvijek robovi svojih tehnika/ekstenzija, jer smo djelomice hipnotizirani njima, jer smo šokirani, jer smo instrumentalizirani – a potrebna nam je dubina i ljepota osjetilnosti koju pronalazimo u umjetnosti.

Suvremena civilizacija pismenosti fragmentirala je naša znanja, sposobnosti, umijeća, umjetnosti, osjećaje – mozak. Na putu prema globalnom selu pojavljuju se obrisi slike cjelovitosti, istovremeno projicirane iz obje hemisfere našega mozga.

Carstvo znakova Rolanda Barthesa potvrdilo je temeljnu razliku između policentričnosti istočnjačkih navika (prehrane, pakiranja, stanovanja...) i načela centar-periferija u zapadnoj kulturi. Snaga prave linije s električnom tehnologijom, smatra McLuhan, počinje ustupati mjesto mreži linija naših različitih osjetila i koncepcija doživljavanja i stvaranja svijeta.

»Točka gledišta« neizmjenno je važna civilizaciji utemeljenoj na vizualnom pristupu euklidske pismenosti. Elektronika umnaža te točke, pružajući nam impresivnu impresionistički (poentilistički) bogatu paletu točaka.

Iako ćemo svi povremeno reći ili napisati kako već živimo u globalnom selu – prema svemu do sada prihvaćenom u djelima Marshalla McLuhana – mi smo zapravo, tek na prilaznim putovima. S kontrolnih točaka stalno nas vraćaju natrag: naše obveze, financije, poslovi, planovi, naše projiciranje sreće na kraj puta (koji u pravilu nikada i ne završava jer pravac uvijek vodi u rđavu beskonačnost). Globalno selo, prema McLuhanovim tezama, leži zapravo u nama: U našoj oslobođenosti od uspjeha, karijere, teksta, položaja, poznatosti...

Kada je Nikola Tesla objašnjavao svojim potencijalnim financijerima da je pronašao naizmjeničnu struju, oni su ga začuđeno pitali: A što će biti s već postavljenom infrastrukturom za istosmjernu struju? Tesla je dao šokantan odgovor: To će se zamijeniti.

U sličnom je položaju McLuhan koji povlači paralelu između pismenosti, tehnike, organizacije društva i ljudske osjetilnosti. U prilici je reći: Vrijeme je za naizmjenične hemisfere.

Model komunikacije desne strane mozga u električno doba određen je trenutačnim karakterom informacije koja se kreće brzinom svjetlosti. Lijeva polovica mozga sa svojim niznim predrasudama linearnosti u mnogim situacijama prikriva pozadinu čineći je podređenom i manje važnom. Mišljenje lijevom hemisferom je linearno i tendira...

Isto se može reći za lijevu i desnu stranu mozga. Mi moramo ponovno prihvatiti i harmonizirati preduvjerena mogućnosti njihove recepcije, i razumjeti da je tisućama godina lijeva hemisfera suzbijala prosudbe desne. Izoliranje i pojačavanje samo jednog čula (vizualnog), nije više moguće s novim akustičkim pretpostavkama na planetu.¹⁵

Global Village neočekivano mnogo stranica posvećuje načinu rada ljudskog mozga i njegovoj podijeljenosti na hemisfere, te utjecaja različitih tehnologija na razvoj pojedinih dijelova ljudskog mozga.¹⁶ *War and Peace in the Global Village* govori među ostalim i o patnjama uvođenja novih tehnologija u život čovjeka.¹⁷ Dosta je analiza slikarskih djela učinjeno iz tog rakursa promatranja. Ono što se ne može ne zamijetiti, to je činjenica da McLuhan zatvara svoju kritiku određenosti čovjeka tehnologijom stavom koji je gotovo

biološki mjerljiv: bilo koja civilizacija da ide u bilo kojem smjeru, samo će za kratko moći napustiti područje zajedničkog općeljudskog niveliranja. Granice naših tehnologija, naime, prema tekstovima Marshalla McLuhana, u našim su tijelima.

Sead Alić

The Global Village

Abstract

We are hearing almost every day and on each latitude how the world has become a global village. McLuhan's metaphor in an almost mythical way gives depicts the processes happening in our contemporary world and as such has become renowned and recognized. This paper shall examine in which ways that "the global village" has announced globalization.

Marshall McLuhan had since The Mechanical Bride started recognizing and heralding the trends which would later actually become global: from the messages of the advertising industry, the change in the reception of the media which transmit messages to us, to the changes of our roles in the world etc.

The aim of this paper is to examine and present the scope of McLuhan's "heralding" of globalization, especially in the part of The Global Village in which McLuhan (together with Bruce R. Powers) tries to place the discovery of trends into "four degree legality" frames.

The paper would like to examine the concept of globalization in light of McLuhan's research of the relationship between the visual and audile, within the context of the analysis of the influence of visual technologies on Man, and rethink some of McLuhan's theses on robotics.

Key words

global village, globalization, visual, audile, philosophy of media, Marshall McLuhan

15

Naravno da je riječ o vrlo hrabroj i u vrijeme McLuhanovog pisanja teksta nedokazanoj tezi. Danas se upotrebljavaju animirane slike koje promatraču omogućuju da ih vidi tako da mu izgleda da se okreću s lijeve strane na desnu, ali i obratno. Dakle ista animacija i dva suprotna smjera. Interpretacija tog fenomena govori o češćoj uporabi lijeve ili desne hemisfere mozga. Sljedbenici McLuhanovog načina gledanja uglavnom se pozivaju na profesora Rogera Sperryja koji je istraživao funkciju moždanih valova i za svoj rad 1981. dobio je Nobelovu nagradu.

16

Posebno u odjeljku: »East Meets West in the Hemispheres«, u: M. McLuhan i B. R. Powers, *The Global Village. Transformations in World Life and Media in the 21st Century*, str. 48–57.

17

McLuhan, Marshall i Fiore, Quentin, *War and Peace in the Global Village*, Bantam, New York 1968., str. 17.